

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ संस्त॑नूभिः। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पतिर्दधातु॥
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ संस्त॑नूभिः। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पतिर्दधातु॥
आप॑मापाम॒पः सर्वाः॑। अ॒स्माद॒स्मादि॑तोऽमु॒तः॑॥१॥

अ॒ग्निर्वा॒युश्च॒ सूर्य॑श्च। स॒ह सं॑श्चस्कर॒द्धिया॑। वा॒य्वश्चा॑
रश्मि॑पत॒यः। मरी॑च्यात्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भुव॑न॒सूव॑रीः।
पु॒त्रव॑त्वाय॑ मे सु॒त। म॒हाना॑ग्नीर्महामा॒नाः। म॒ह॒सो म॑ह॒सः
स्वः॑। दे॒वीः प॑र्जन्य॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॑त्वाय॑ मे सु॒त॥२॥

अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रघ॑म्। अ॒पाघ्ना॑म॒प
चा॒वर्ति॑म्। अ॒पदे॒वीरि॑तो हि॒त। वज्रं॑ दे॒वीरजी॑ताꣳश्च। भुव॑नं
दे॒व॒सूव॑रीः। आ॒दि॒त्यान॑दि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमुदी॑षत।

शि॒वा नः॑ श॒न्त॑मा भवन्तु। दि॒व्या आप॑ ओष॑धयः। सु॒मृ॒डीका॑
सर॑स्वति। मा ते॒ व्यो॑म स॒न्दृशि॑॥३॥

[१]

स्मृ॒तिः प्र॒त्यक्ष॑मैति॒ह्यम्। अनु॑मानश्चतुष्टयम्। ए॒तैरादि॑त्य-
मण्ड॑लम्। सर्वै॑रेव॒ विधा॑स्यते। सूर्यो॑ मरी॑चिमाद॑त्ते।
सर्व॑स्माद्भु॒वना॑दधि। तस्याः॑ पाकवि॑शेषेण। स्मृतं॑ का॒ल-
वि॑शेषणम्। न॒दीव॒ प्रभ॑वात्का॒चित्। अ॒क्षय्या॑थ्स्यन्द॒ते
यथा॑॥४॥

तां नद्योऽभि॑ स॒माय॑न्ति। सो॒रुः सती॑ न नि॒वर्त॑ते। ए॒वं
ना॒नास॑मुत्था॒नाः। का॒लाः संव॑त्सर॒ः श्रि॑ताः। अणु॑शश्च
म॒ह॒शश्च। सर्वे॑ समव॒यत्रि॑तम्। सतैः॑ स॒र्वैः स॑माविष्टः। ऊ॒रुः
स॒न्न नि॒वर्त॑ते। अधि॑संवत्सरं वि॒द्यात्। तदे॒वं लक्ष्णे॑॥५॥

अणु॑भिश्च म॒हद्भि॑श्च। स॒मारूढः॑ प्र॒दृश्य॑ते। संव॑त्सरः
प्र॒त्यक्षे॑ण। ना॒धिस॑त्वः प्र॒दृश्य॑ते। प॒टरो॑ विक्लि॑धः पि॒ङ्गः।
ए॒तद्व॑रुणलक्ष॑णम्। यत्रै॒तदु॑प॒दृश्य॑ते। स॒हस्रं॑ तत्र॒ नीय॑ते।
एक॑ हि शिरो ना॒ना मुखे॑। कृ॒त्स्नं तद्व॑तुलक्ष॑णम्॥६॥

उभय॑तः सप्तै॑न्द्रिया॒णि। ज॒ल्पितं॑ त्वे॒व दि॒ह्यते॑। शुक्ल॑कृष्णो
संव॑त्सर॒स्य। दक्षि॑णवाम॑योः पा॒र्श्वयोः॑। तस्यै॑षा भव॑ति। शु॒क्रं
तै॑ अ॒न्यद्य॑ज॒तं तै॑ अ॒न्यत्। वि॒षु॒रूपे॑ अ॒हनी॑ द्यौरि॑वासि। विश्वा॑
हि मा॒या अव॑सि स्वधा॒वः। भ॒द्रा तै॑ पूष॑न्नि॒ह रा॒तिर॒स्त्विति॑।

नात्र भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नाऽऽदित्यः संवत्सर
एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमं
रूपम्। योऽस्य महानर्थं उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं
कुरुष्वेति। तमाहरणं दद्यात्॥७॥

[२]

साकञ्जानां सप्तथमाहुरेकजम्। षडुद्यमा ऋषयो देवजा
इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामशः। स्थात्रे रैजन्ते
विकृतानि रूपशः। को नु मर्या अमिथितः। सखा
सखायमब्रवीत्। जहाको अस्मदीषते। यस्तित्याज
सखिविदः सखायम्। न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति।
यदी शृणोत्यलकः शृणोति॥८॥

न हि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थामिति। ऋतुरऋतुना
नुद्यमानः। विननादाभिधावः। षष्टिश्च त्रिंशका वल्गाः।
शुक्लकृष्णौ च षाष्टिकौ। सारागवस्त्रैर्जरदक्षः। वसन्तो
वसुभिः सह। संवत्सरस्य सवितुः। प्रैषकृत्प्रथमः स्मृतः।
अमूनादयतेत्यन्यान्॥९॥

अमूश्च परिरक्षतः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। यत्रैतदुपदृश्यते।
एतदेव विजानीयात्। प्रमाणं कालपर्यये। विशेषणं तु
वक्ष्यामः। ऋतूनां तन्निबोधत। शुक्लवासा रुद्रगणः।
ग्रीष्मेणाऽऽवर्तते सह। निजहन् पृथिवीं सर्वाम्॥१०॥

ज्योतिषाऽप्रतिख्येन सः। विश्वरूपाणि वासांसि।

आदित्यानां॑ निबोध॑त। संवत्सरीणं॑ कर्मफलम्।
 वर्षाभिर्ददता॑ सह। अदुःखो॑ दुःखचक्षुरिव। तद्भा॑ऽऽपीत
 इव॑ दृश्यते। शीतेना॑व्यथयन्निव। रुरुदक्ष॑ इव॑ दृश्यते।
 ह्लादयते॑ ज्वलतश्चैव। शाम्यतश्चास्य॑ चक्षुषी। या वै प्रजा
 भ्रं॑श्यन्ते। संवत्सरात्ता भ्रं॑श्यन्ते। याः प्रति॑तिष्ठन्ति।
 संवत्सरे ताः प्रति॑तिष्ठन्ति। वर्षाभ्य॑ इत्यर्थः॥११॥

[३]

अक्षि॑दुःखोत्थितस्यैव। विप्रस॑न्ने क॒नीनि॑के। आङ्गे॑ चाद्र॑णं
 ना॒स्ति। ऋ॒भूणां॑ तन्निबोध॑त। क॒नका॑भानि॑ वासा॑सि।
 अ॒हता॑नि निबोध॑त। अन्नम॑श्नीत॑ मृज्मी॑त। अ॒हं वो
 जी॒व॒नप्र॑दः। ए॒ता वा॒चः प्र॑युज्यन्ते। श॒रद्य॑त्रोप॒दृश्य॑ते॥१२॥

अभिधू॑न्वन्तोऽभिघ्न॑न्त इव। वा॒तव॑न्तो म॒रुद्ग॑णाः।
 अमु॑तो जेतुमिषु॑मुखमिव। सन्न॑द्धाः सह द॑दृशे॒ ह।
 अप॑ध्वस्तैर्वस्तिव॑र्णैरिव। वि॒शि॒खासः॑ कप॒र्दिनः॑। अ॒क्रुद्ध॑स्य
 यो॒त्स्य॑मानस्य। क्रुद्ध॑स्यैव॒ लोहि॑नी। हे॒मतश्चक्षु॑षी वि॒द्यात्।
 अ॒क्ष्णयोः॑ क्षिप॑णोरिव॥१३॥

दुर्भि॑क्षं दे॒वल॑ोकेषु। म॒नूना॑मु॒दकं॑ गृहे। ए॒ता वा॒चः प्र॑वद॒न्तीः।
 वैद्यु॑तो॒ यान्ति॑ शैशि॑रीः। ता अ॒ग्निः प॑र्वम॒ना अ॒न्वैक्ष॑त। इ॒ह
 जी॒वि॒काम॑परिपश्यन्। तस्यै॒षा भ॑वति। इ॒हेह॑वः स्वत॒पसः॑।
 मरु॑तः सूर्य॑त्वचः। शर्म॑ स॒प्रथा॑ आवृ॑णे॥१४॥

[४]

अतिताम्राणि वासांसि। अष्टिवज्रिशतघ्निं च। विश्वे देवा
विप्रहरन्ति। अग्निजिह्वा असञ्चत। नैव देवो न मर्त्यः। न
राजा वरुणो विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः। मातृक्कच्चन
विद्यते। दिव्यस्यैका धनुरार्तिः। पृथिव्यामपरा श्रिता॥१५॥

तस्येन्द्रो वम्रिरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनु-
रित्युज्यम्। अभ्रवर्णेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य।
एतद्रुद्रस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरार्तिः। शिर उत्पिपेष। स
प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य
स शिरः प्रतिदधाति। नैनं रुद्र आरुको भवति। य एवं
वेद॥१६॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्चात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं
न वासांसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न
हिंसातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्षिः।
सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि
निजानुकाम्॥१७॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै
सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मणं
आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः
सह। इन्द्राय सर्वान्कामान्भिवहति। स द्रप्सः। तस्यैषा
भवति॥१८॥

अवद्रप्सो अ॑श्शुमती॑मतिष्ठत्। इ॒यानः कृ॒ष्णो द॒शभिः
स॒हस्रैः॑। आव॒र्तमिन्द्रः॑ श॒च्या ध॒र्मन्तम्। उप॒सृहि तं
नृम॑णामथ॒द्रामि॑ति। एत॒यैवेन्द्रः॑ स॒लावृ॑क्या स॒ह। असुरान्
प॑रिवृ॒श्चति। पृथि॑व्य॒श्शुम॑ती। ताम॒न्वव॑स्थितः संव॒त्सरो दि॒वं
च। नै॒वं वि॒दुषाऽऽचा॒र्यान्ते॒वासि॑नौ। अ॒न्यो॒न्यस्मै॑ द्रु॒ह्याता॑म्।
यो द्रु॒ह्यति। भ्र॑श्यते स्व॒र्गल्लो॒कात्। इत्य॑तुम॒ण्डला॒नि।
सूर्य॑मण्डला॒न्याख्या॒यिकाः। अत ऊ॒र्ध्वश्च॑ स॒निर्व॑चनाः॥१९॥

[६]

आ॒रोगो भ्रा॒जः प॒टरः प॒तङ्गः। स्व॒र्णरो ज्यो॑तिषी॒मान्
वि॒भा॒सः। ते अ॒स्मै स॒र्वे दि॒वमा॑त॒पन्ति॑। ऊ॒र्जं दु॒हाना
अ॒नप॑स्फुर॒न्त इति॑। क॒श्यपोऽष्ट॑मः। स म॒हामे॑रुं न
ज॒हाति॑। तस्यै॒षा भ॑वति। य॒त्ते शिल्पं॑ क॒श्यप॑ रोच॒नाव॑त्।
इन्द्रि॑याव॒त्पुष्क॑लं चि॒त्रभा॑नु। यस्मि॒न्सूर्या॑ अ॒र्पिताः स॒प्त
सा॒कम्॥२०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे
कश्यपाज्योतिर्लभन्ते। तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्धमति।
भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम्। प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त
शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्त्सप्त
सूर्यानि। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥२१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न

हि शेकुमिव महामैरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं
परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामैरुम्।
एकं चाजुह्वतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति।
तस्मादिह तत्रितपाः॥२२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातत्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त
सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पृथिभिर्दक्षिणावान्। ते
अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति।
सप्तत्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो
नानासूर्याः॥२३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः
सोमाभी रक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून् करोति।
एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः। तस्यैषा
भवति। यद्वाव इन्द्र ते शतं शतं भूमीः। उतस्युः। नत्वा
वज्रिन्सहस्रं सूर्याः॥२४॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां
नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टौत
ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्।
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्।
सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति॥२५॥

[७]

क्वेदमभ्रं निविशते। कायं संवत्सरो मिथः। काहः केयं

दैव रात्री। क्व मासा ऋतवः श्रिताः। अर्धमासा मुहूर्ताः।
निमेषास्त्रुटिभिः सह। केमा आपो निविशन्ते। यदीतो
यान्ति सम्प्रति। काला अप्सु निविशन्ते। आपः सूर्ये
समाहिताः॥ २६॥

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते। विद्युत्सूर्ये समाहिता। अनवर्णे इमे
भूमी। इयं चाऽसौ च रोदसी। किंस्विदत्रान्तरा भूतम्।
येनेमे विधृते उभे। विष्णुना विधृते भूमी। इति वंत्सस्य
वेदना। इरावती धेनुमती हि भूतम्। सूर्यवसिनी मनुषे
दशस्यै॥ २७॥

व्यष्टभ्राद्रोदसी विष्णवेते। दार्धर्ष पृथिवीमभितो
मयूखैः। किं तद्विष्णोर्बलमाहुः। का दीप्तिः किं
परायणम्। एको यद्धारयद्देवः। रेजती रोदसी उभे।
वाताद्विष्णोर्बलमाहुः। अक्षरादीप्तिरुच्यते। त्रिपदाद्धारयद्देवः।
यद्विष्णोरेकमुत्तमम्॥ २८॥

अग्नयो वायवश्चैव। एतदस्य परायणम्। पृच्छामि त्वा परं
मृत्युम्। अवमं मध्यमश्चतुम्। लोकं च पुण्यपापानाम्।
एतत्पृच्छामि सम्प्रति। अमुमाहुः परं मृत्युम्। पवमानं तु
मध्यमम्। अग्निरेवावमो मृत्युः। चन्द्रमाश्चतुरुच्यते॥ २९॥

अनाभोगाः परं मृत्युम्। पापाः संयन्ति सर्वदा। आभोगास्त्वेव
संयन्ति। यत्र पुण्यकृतो जनाः। ततो मध्यममायन्ति।

चतुर्मासं च सम्प्रति। पृच्छामि त्वां पापकृतः। यत्र यातयते
यमः। त्वं नस्तद्ब्रह्मन् प्रब्रूहि। यदि वैत्थाऽसतो गृहान्॥ ३०॥

कश्यपादुदिताः सूर्याः। पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा। रोदस्योन्तर्दे-
शेषु। तत्र न्यस्यन्ते वासवैः। तेऽशरीराः प्रपद्यन्ते। यथा-
ऽपुण्यस्य कर्मणः। अपाण्यपादकेशासः। तत्र तेऽयोनिजा
जनाः। मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते। अद्यमानाः स्वकर्मभिः॥ ३१॥

आशातिकाः क्रिमय इव। ततः पूयन्ते वासवैः। अपैतं मृत्युं
जयति। य एवं वेद। स खल्वैवं विद्ब्राह्मणः। दीर्घश्रुत्तमो
भवति। कश्यपस्यातिथिः सिद्धगमनः सिद्धगमनः। तस्यैषा
भवति। आयस्मिन्त्सप्त वासवाः। रोहन्ति पूर्वा रुहः॥ ३२॥

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः। इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति।
कश्यपः पश्यको भवति। यत्सर्वं परिपश्यतीति
सौक्ष्म्यात्। अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। तस्यैषा भवति। अग्ने
नयं सुपथां राये अस्मान्। विश्वानि देव वयुनानि
विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नम उक्तिं
विधेमेति॥ ३३॥

[८]

अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अजिराप्रभुः। वैश्वानरो
नर्यापाश्च। पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः। विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम्।
एतेऽष्टौ वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः।

नीलार्चिश्च पीतका[॥]र्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैका-
दशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला
अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं
वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः।
विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामं हन्ति॥३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानुभ्राट्। अङ्घ्रिर्बम्भारिः।
हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्सूर्यवर्चाः।
कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च
देवा गरगिरः॥३६॥

नैनं गरो हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि
तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी
बभ्रुवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति। वाचो विशेषणम्।
अथ निगदव्याख्याताः। ताननुक्रमिष्यामः। वराहवः
स्वतपसः॥३७॥

विद्युन्महसो धूपयः। श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते। ये
चेमेऽशिमिविद्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति।
वृष्टिभिरिति। एतयैव विभक्तिर्विपरीताः। सप्तभिर्वा
तैरुदीरिताः। अमूल्लोकानभिवर्षन्ति। तेषामेषा भवति।
समानमेतदुदकम्॥३८॥

उच्चैत्यवचाहभिः। भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति। दिवं

जिन्वन्त्यग्रंय इति। यदक्षरं भूतकृतम्। विश्वे देवा
उपासन्ते। म॒हर्षि॑मस्य गो॒प्तार॑म्। ज॒मद॑ग्निमकुर्वत।
ज॒मद॑ग्निराप्यायते। छन्दो॑भिश्चतुरुत्तरैः। राज्ञः सोम॑स्य
तृ॒प्तासः॑ ॥ ३९ ॥

ब्रह्म॑णा वी॒र्या॑वता। शि॒वा नः॑ प्र॒दिशो॑ दि॒शः। तच्छ्रं
योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दै॒वीः
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। शं चतु॑ष्पदे। सोम॑पा (३) असोम॑पा
(३) इति निगद॑व्याख्याताः ॥ ४० ॥

[९]

स॒हस्र॑वृ॒दि॒यं भू॑मिः। प॒रं व्यो॑म स॒हस्र॑वृत्। अ॒श्विना॑
भु॒ज्यूना॑स॒त्या। वि॒श्वस्य॑ जग॒तस्प॑ती। जा॒या भू॑मिः
प॑तिव्यो॒म। मि॒थुन॑न्ता अ॒तुर्य॑थुः। पु॒त्रो बृ॑हस्प॑ती रु॒द्रः।
स॒रमा॑ इति॑ स्त्रीपु॒मम्। शु॒क्रं वा॑म॒न्यद्य॑ज॒तं वा॑म॒न्यत्।
विषु॑रूपे अ॒ह॒नी द्यौ॑रिव स्थः ॥ ४१ ॥

विश्वा॑ हि मा॒या अव॑थः स्वधावन्तौ। भ॒द्रा वा॑ पू॒षणा॑वि॒ह
रा॒तिर॑स्तु। वा॒सा॒त्यौ चि॒त्रौ जग॑तो नि॒धानौ॑। द्यावा॑भूमी च॒रथः॑
स॒ꣳ सखा॑यौ। ताव॑श्विना॑ रा॒सभा॑श्वा॒ हव॑ मे। शु॒भस्प॑ती
आ॒गत॑ꣳ सूर्य॑या॒ स॒ह। त्यु॒ग्रो॒ह भु॒ज्युम॑श्विनोदमे॒घे। र॒यिं
न कश्चि॑न्ममृ॒वां (२) अवा॑हाः। तमू॑हथु॒नो॒भिरा॑त्म॒न्वती॑भिः।
अ॒न्तरि॑क्षप्रु॒ङ्गिर॑पोदकाभिः ॥ ४२ ॥

ति॒स्रः, क्ष॒प॒स्त्रि॒हा॒ति॒व्रज॑द्भिः। नास॑त्या भु॒ज्यु॒मू॒ह॒थुः
प॒त॒ङ्गैः। स॒मु॒द्र॒स्य॒ ध॒न्व॑न्ना॒र्द्र॒स्य॑ पा॒रे। त्रि॒भी॒रथैः॑ श॒त॒प॑द्भिः
ष॒ड॒श्वैः। स॒वि॒तारं॑ वि॒त॑न्वन्तम्। अ॒नु॒ब॒ध्रा॒ति॒ शा॒म्ब॒रः।
आ॒प॒पू॒र॒ष॒म्ब॒रश्चै॒व। स॒वि॒तारे॒प॒सो॑ऽभवत्। त्य॑ सु॒तृ॒प्तं
वि॑दि॒त्वै॒व। ब॒हु॒सो॒म गि॒रं व॑शी॥४३॥

अ॒न्वे॒ति॒ तु॒ग्रो व॑क्रिया॒न्त॒म्। आ॒य॒सू॒या॒न्त्सो॒म॑तृ॒प्सु॒षु। स
स॒ङ्गाम॑स्त॒मो॒द्यो॑ऽत्यो॒तः। वा॒चो गाः पि॑पा॒ति॒ तत्। स
त॒द्गो॒भिः स्त॒वा॑ऽत्ये॒त्य॒न्ये। र॒क्ष॒सा॑न॒न्वि॒ताश्च॑ ये। अ॒न्वे॒ति॒
परि॑वृ॒त्या॒ऽस्तः। ए॒वमे॒तौ स्था॑ अ॒श्वि॒ना। ते ए॒ते द्युः॑ पृ॒थि॒व्योः।
अ॒ह॒र॒हृ॒र्ग॒र्भं द॑धा॒थे॥४४॥

तयो॑रे॒तौ व॒त्स॒वा॒व॒हो॒रा॒त्रे। पृ॒थि॒व्या अ॒हः॑। दि॒वो रा॒त्रिः।
ता अ॒वि॑सृ॒ष्टौ। द॒म्प॒ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒त्सौ।
अ॒ग्नि॒श्चा॑ऽऽदि॒त्यश्च॑। रा॒त्रे॒र्व॒त्सः। श्वे॒त आ॑दि॒त्यः।
अ॒हो॑ऽग्निः॥४५॥

ता॒म्रो अ॑रु॒णः। ता अ॒वि॑सृ॒ष्टौ। द॒म्प॒ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ
व॒त्सौ। वृ॒त्रश्च॑ वै॒द्यु॒तश्च॑। अ॒ग्ने॒र्वृ॒त्रः। वै॒द्यु॒तं आ॑दि॒त्यस्य॑। ता
अ॒वि॑सृ॒ष्टौ। द॒म्प॒ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒त्सौ॥४६॥

उ॒ष्मा च॑ नी॒हारश्च॑। वृ॒त्र॒स्यो॒ष्मा। वै॒द्यु॒तस्य॑ नी॒हारः। तौ ता॒वे॒व
प्र॒ति॒प॒द्ये॒ते। से॒य॑ रा॒त्री ग॒र्भि॒णी पु॒त्रेण॑ सं॒व॑सति। तस्या॒ वा
ए॒तदु॒ल्ब॒णम्। य॒द्रा॒त्रौ र॒श्म॒यः। यथा॒ गो॒र्ग॒र्भि॒ण्या॑ उ॒ल्ब॒णम्।
ए॒वमे॒तस्या॑ उ॒ल्ब॒णम्। प्र॒ज॒यि॒ष्णुः प्र॒ज॒या च॑ प॒शुभि॑श्च भ॒वति॑।

य एवं वेद। एतमुद्यन्तमपियन्तं चेति। आदित्यः पुण्यस्य
वृत्सः। अथ पवित्राङ्गिरसः॥४७॥

[१०]

पवित्रवन्तः परिवाजमासते। पितृषां प्रत्नो अभिरक्षति व्रतम्।
महः समुद्रं वरुणस्तिरोदधे। धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम्।
पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते। प्रभुर्गात्राणि पर्येषिविश्वतः।
अतप्ततनूर्न तदामो अंश्रुते। श्रुतास इद्वहन्तस्तत्समाशत।
ब्रह्मा देवानाम्। असतः सद्ये ततक्षुः॥४८॥

ऋषयः सप्तात्रिंश्च यत्। सर्वेऽत्रयो अंगस्त्यश्च। नक्षत्रैः
शङ्कृतोऽवसन्। अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य।
अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं ददंश्चे कुहचिद्विवेयुः।
अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि। विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति।
तत्सवितुर्वरेण्यम्। भर्गो देवस्य धीमहि॥४९॥

धियो यो नः प्रचोदयात्। तत्सवितुर्वृणीमहे। वयं देवस्य
भोजनम्। श्रेष्ठं सर्वधातमम्। तुरं भगस्य धीमहि।
अपांगूहत सविता तृभीन्। सर्वान्दिवो अन्धसः। नक्तं
तान्यभवन्दृशे। अस्थ्यस्त्रा सम्भविष्यामः। नाम नामैव नाम
मै॥५०॥

नपुंसकं पुमांश्च स्मि। स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः।
यजेऽयक्षि यष्टाहे च। मया भूतान्ययक्षत। पशवो मम

भूता॒नि। अनू॒बन्ध्योऽस्म्य॑हं वि॒भुः। स्त्रियः॑ स॒तीः। ता उ॑मे
पु॒ंस आ॑हुः। पश्य॑दक्ष॒ण्वान्न॑विचै॒तद॒न्धः। क॒विर्यः॑ पु॒त्रः स
इ॒मा चि॑केत॥५१॥

यस्ता वि॒ज्ञाना॑त्स॒वितुः॑ पि॒तास॑त्। अ॒न्धो म॑णिम॒विन्द॑त्।
तम॑नङ्गुलि॒राव॑यत्। अ॒ग्रीवः॑ प्रत्य॑मुश्चत्। तमजि॑ह्वा अ॒सश्च॑त।
ऊ॒र्ध्वमूल॑म॒वाक्छा॑खम्। वृ॒क्षं यो वेद॑ सम्प्र॒ति। न स जा॑तु
जनः॑ श्रद्द॒ध्यात्। मृ॒त्युर्मा मा॒र्यादि॑तिः। ह॒सित॑ रु॒दितं॑
गी॒तम्॥५२॥

वीणा॑पणव॒लासि॑तम्। मृ॒तं जी॒वं च॑ यत्किञ्चित्। अ॒ङ्गानि॑
स्ने॒व वि॒द्धि॑ तत्। अतृ॑ष्य॒स्तृष्य॑ध्यायत्। अ॒स्माज्जा॒ता
मे॒ मिथू॑ चरन्। पु॒त्रो नि॒रृ॒त्या वैदे॑हः। अ॒चेता॑ यश्च
चेत॑नः। स॒ तं म॑णिम॒विन्द॑त्। सोऽन॑ङ्गुलि॒राव॑यत्। सोऽ॒ग्रीवः॑
प्रत्य॑मुश्चत्॥५३॥

सोऽजि॑ह्वो अ॒सश्च॑त। नैतमृ॑षिं विदित्वा नगरं प्र॒विशे॑त्। यदि
प्र॒विशे॑त्। मि॒थौ चरि॑त्वा प्र॒विशे॑त्। तथ्स॑म्भ॒वस्य॑ व्र॒तम्।
आ॒तम॑ग्रे र॒थं ति॑ष्ठ। एका॑श्चमे॒कयो॑र्जनम्। एकच॑क्रमे॒कधुर॑म्।
वा॒तघ्रा॑जिग॒तिं वि॑भो। न॒ रि॒ष्यति॑ न व्य॒थते॥५४॥

ना॒स्याक्षो॑ यातु स॒ज्जति॑। यच्चे॒तान् रोहि॑ताश्चा॒ग्नेः। र॒थे
यु॒क्ताऽधि॑तिष्ठ॒ति। एक॑या च दशभिश्च॑ स्वभू॒ते। द्वाभ्या॑मिष्ट्ये
वि॑श॒त्या च। तिसृ॑भिश्च वह॒से त्रि॑श॒ता च। नियु॑द्धिर्वा॒यवि॑ह
ता॑ विमुश्च॥५५॥

[११]

आतनुष्व॑ प्रतनुष्व॑। उद्ध॑माऽऽध॑म् सन्ध॑म्। आदित्ये॑
चन्द्र॑वर्णानाम्। गर्भ॑मार्धेहि॑ यः पुमान्। इतः॑ सि॒क्तः
सूर्य॑गतम्। चन्द्र॑मसे॒ रसं॑ कृधि। वारा॑दं जन॑याग्रेऽग्निम्। य
एको॑ रुद्र॒ उच्य॑ते। अस॒ङ्ख्या॑ताः स॒हस्रा॑णि। स्मर्य॑ते न च
दृश्य॑ते॥ ५६॥

ए॒वमे॒तं नि॑बोधत। आ॒म॒न्द्रैरिन्द्र॑ हरि॑भिः। या॒हि म॒यूर॑रोमभिः।
मा त्वा केचि॑न्नि॒येमु॒रि॒न्न पा॑शिनः। द॒ध॒न्वे॒व ता इ॑हि।
मा म॒न्द्रैरिन्द्र॑ हरि॑भिः। या॒मि म॒यूर॑रोमभिः। मा मा
केचि॑न्नि॒येमु॒रि॒न्न पा॑शिनः। नि॒ध॒न्वे॒व तां (२) इ॑मि। अणु॑भिश्च
म॒हद्भि॑श्च॥ ५७॥

नि॒घृष्वैर॒स॒मायु॑तैः। का॒लैर्हरि॑त्वंमाप॒न्नैः। इन्द्राऽऽया॑हि
स॒हस्र॑युक्। अ॒ग्निर्वि॒भ्राष्टि॑वसनः। वा॒युः श्वेत॑सि॒कद्रु॑कः।
स॒ंव॒त्स॒रो वि॑षू॒वर्णैः॑। नित्या॒स्तेऽनु॑च॒रास्त॒व। सु॒ब्रह्म॑ण्योः
सु॒ब्रह्म॑ण्योः सु॒ब्रह्म॑ण्योम्। इन्द्राऽऽग॑च्छ॒ हरि॑व आगच्छ
मैधा॑तिथेः। मेष॑ वृष॒णश्च॑स्य मे॒ने॥ ५८॥

गौरा॑वस्क॒न्दिन्न॑ह॒ल्यायै॑ जा॒र। कौ॒शिक॑ब्राह्म॒ण गौ॑तम॒ब्रुवा॑ण।
अ॒रु॒णाश्वा॑ इ॒हाग॑ताः। वस॑वः पृथि॒वि॒क्षितः॑। अ॒ष्टौदि॒ग्वास॑सो॒-
ऽग्नयः॑। अ॒ग्निश्च॑ जा॒तवे॑दाश्चेत्ये॒ते। ताम्रा॑श्वा॒स्ताम्र॑थाः।
ताम्र॑वर्णा॒स्तथा॑ऽसि॒ताः। दण्ड॑हस्ताः॒ खाद॑ग्दतः। इतो॑ रुद्राः
परा॒ङ्गताः॑॥ ५९॥

उक्तं स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च।
 विश्वरूपैरिहाऽऽगताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति
 तद्वयोः। उक्तो वेषो वासांसि च। कालावयवानामितः
 प्रतीच्या। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं करोतीति।
 वासिष्ठो रौहिणो मीमांसां चक्रे। तस्यैषा भवति। वाश्रेवं
 विद्युदिति। ब्रह्मण उदरणमसि। ब्रह्मण उदीरणमसि। ब्रह्मण
 आस्तरणमसि। ब्रह्मण उपस्तरणमसि॥६०॥

[१२]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]

अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद
 न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्।
 अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न
 चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममं
 दिवम्॥६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं
 महीम् षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता
 स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः।
 अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये
 जातास्तन्वः परि। देवां (२) उपप्रैत्सप्तभिः॥६२॥

परा मार्ताण्डमास्यत्। सप्तभिः पुत्रैरदितिः। उपप्रैत्पूव्यं

युगम्। प्रजायै मृत्यवे तत्। परा मार्ताण्डमाभरदिति।
ताननुक्रमिष्यामः। मित्रश्च वरुणश्च। धाता चार्यमा च।
अंशश्च भगश्च। इन्द्रश्च विवस्वाश्चेत्येते। हिरण्यगर्भो
हंसः शुचिषत्। ब्रह्मजज्ञानं तदित्पदमिति। गर्भः
प्राजापत्यः। अथ पुरुषः सप्त पुरुषः॥६३॥

[यथास्थानं गर्भिण्यः]

[१३]

योऽसौ तपन्नुदेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति। मा
मै प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायोदगाः। असौ
योऽस्तमेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायास्तमेति। मा मै
प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायास्तङ्गाः। असौ
य आपूर्यति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरापूर्यति॥६४॥

मा मै प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरापूरिष्ठाः।
असौ योऽपक्षीयति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरपक्षीयति। मा
मै प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपक्षेष्ठाः। अमूनि
नक्षत्राणि। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति
च। मा मै प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत्
मोत्सृपत्॥६५॥

इमे मासाश्चार्धमासाश्च। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति

चो॒त्स॑र्पन्ति च। मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑
 प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मो॒त्स॑पत्। इ॒म ऋ॒तवः॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑
 प्रा॒णैरप॑प्रसर्पन्ति चो॒त्स॑र्पन्ति च। मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्।
 मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मो॒त्स॑पत्। अ॒य॒ सं॒वत्स॑रः। सर्वे॑षां
 भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति चो॒त्स॑र्पति च॥६६॥

मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्स॑प॒।
 इ॒दम॑हः। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति चो॒त्स॑र्पति च। मा
 मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्स॑प॒।
 इ॒य॒ रा॒त्रिः। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति चो॒त्स॑र्पति च।
 मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्स॑प॒।
 ॐ भूर्भुवः॒ स्वः। एत॑द्वो मिथुनं मा नो मिथुनं॒ री॒द्वम्॥६७॥

[१४]

अथाऽऽदि॒त्यस्या॑ष्टपु॒रुष॑स्य। वसू॒नामा॑दि॒त्यानां॑ स्थाने
 स्व॒तेज॑सा भा॒नि। रु॒द्राणा॑मा॒दि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा
 भा॒नि। आ॒दि॒त्याना॑मा॒दि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि।
 स॒ता॒ स॒त्या॒नाम्। आ॒दि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि।
 अ॒भिधू॑न्वता॒मभिघ्न॑ताम्। वा॒तव॑तां म॒रुता॑म्। आ॒दि॒त्यानां॑
 स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। ऋ॒भूणा॑मा॒दि॒त्यानां॑ स्थाने
 स्व॒तेज॑सा भा॒नि। वि॒श्वे॑षां दे॒वाना॑म्। आ॒दि॒त्यानां॑ स्थाने
 स्व॒तेज॑सा भा॒नि। सं॒वत्स॑रस्य स॒वितुः॑। आ॒दि॒त्यस्य॑ स्थाने

स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रश्मयो वो मिथुनं मा
नो मिथुनं रीद्वम्॥६८॥

[१५]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा नो
मिथुनं रीद्वम्॥६९॥

[१६]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमानानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानां रुद्राणां
स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानां रुद्राणां स्थाने
स्वतेजसा भानि। रजतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा
भानि। परुषाणां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
श्यामानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणां
स्थाने स्वतेजसा भानि॥७०॥

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।

वैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 व्यवदातीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 रजतानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणां
 रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानां रुद्राणीनां
 स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। अवपतन्तीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः
 स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम्॥७१॥

[१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पङ्क्तिराधस
 उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण उपदिश्यस्य
 स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। दिशो वो मिथुनं

मा नो मिथुनं रीढम् ॥ ७२ ॥

[१८]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ
यस्मिन्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते ॥ ७३ ॥

[१९]

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो
वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रेः
पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्।
त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्टादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति।
आदित्यः सर्वोऽग्निः पृथिव्याम्। वायुरन्तरिक्षे। सूर्यो दिवि।
चन्द्रमा दिक्षु। नक्षत्राणि स्वलोके। एवा ह्येवा। एवा ह्यग्ने।
एवा हि वायो। एवा हीन्द्र। एवा हि पूषन्। एवा हि
देवाः ॥ ७४ ॥

[२०]

आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च
सूर्यश्च। सह संश्वस्करद्धिया। वाय्वश्वा रश्मिपतयः।
मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे

सुत। महानाम्रीर्महामानाः। महसो महसुः स्वः॥७५॥

देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। अपाश्र्युष्णिमपा
रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपा रघम्। अपाघ्नमपंचावर्तिम्।
अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताश्च। भुवनं देवसूवरीः।
आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत॥७६॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः।
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु।
केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा
हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु।
दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम
सन्दृशि॥७७॥

[२१]

योऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
चन्द्रमा वा अपां पुष्पम्। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति।
अग्निर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽग्नेरायतनं
वेद॥७८॥

आयतनवान् भवति। आपो वा अग्नेरायतनम्। आयतनवान्

भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। वायुर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो वायोरायतनं वेद। आयतनवान् भवति॥७९॥

आपो वै वायोरायतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। असौ वै तपन्नपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽमुष्य तपत आयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वा अमुष्य तपत आयतनम्॥८०॥

आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। चन्द्रमा वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यश्चन्द्रमस आयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै चन्द्रमस आयतनम्। आयतनवान् भवति॥८१॥

य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। नक्षत्राणि वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो नक्षत्राणामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै नक्षत्राणामायतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद॥८२॥

योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। पर्जन्यो वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यः पर्जन्यस्याऽऽयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै पर्जन्यस्याऽऽयतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद॥८३॥

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒पा॒मा॒य॒त॒न॒म् ।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । यः सं॒व॒त्स॒र॒स्याऽऽ॒य॒त॒नं वे॒द॒ ।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । आ॒पो वै सं॒व॒त्स॒र॒स्याऽऽ॒य॒त॒न॒म् ।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । य ए॒वं वे॒द॒ । योऽ॒प्सु ना॒वं प्र॒ति॒ष्ठि॒तां
 वे॒द॒ । प्र॒त्ये॒व ति॒ष्ठ॒ति॥८४॥

इ॒मे वै लो॒का अ॒प्सु प्र॒ति॒ष्ठि॒ताः । त॒दे॒षाऽभ्य॒नू॒क्ता । अ॒पा॒
 र॒स॒मु॒द॒य॒स॒न् । सूर्ये॑ शु॒क्र॒स॒माभृ॑तम् । अ॒पा॒ र॒स॒स्य॒ यो
 र॒सः । तं वो॑ गृ॒ह्णाम्यु॒त्त॒म॒मि॒ति॒ । इ॒मे वै लो॒का अ॒पा॒ र॒सः ।
 तेऽमु॒ष्मि॒न्नादि॒त्ये स॒माभृ॑ताः । जा॒नु॒द॒घ्नीमु॒त्तर॒वे॒दीं खा॒त्वा ।
 अ॒पां पू॒रयि॒त्वा गु॒ल्फ॒द॒घ्नम्॥८५॥

पु॒ष्कर॒पर्णेः पु॒ष्कर॒दण्डैः पु॒ष्करैश्च॑ स॒स्तीर्य॑ । तस्मि॑न्वि॒
 हा॒य॒से । अ॒ग्निं प्र॒णीयो॑प॒समा॒धाय॑ । ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो वद॑न्ति ।
 कस्मा॑त्प्र॒णी॒तेऽय॒म॒ग्निश्ची॒यते॑ । सा॒प्र॒णी॒तेऽय॒म॒प्सु ह्ययं॑
 ची॒यते॑ । अ॒सौ भुव॑नेऽप्य॒ना॒हि॒ता॒ग्निरे॒ताः । त॒म॒भि॒त ए॒ता
 अ॒बी॒ष्ट॒का उप॑दधाति । अ॒ग्नि॒हो॒त्रे दर्श॑पूर्ण॒मा॒सयोः॑ । प॒शु॒ब॒न्धे
 चा॒तुर्मा॒स्येषु॑॥८६॥

अथो॑ आ॒हुः । सर्वेषु॑ य॒ज्ञ॒क्र॒तुष्वि॒ति॒ । ए॒तद्धं स्म॒ वा
 आ॒हुः श॒ण्डि॒लाः । क॒म॒ग्निं चि॑नुते । स॒त्रि॒य॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः ।
 सं॒व॒त्स॒रं प्र॒त्यक्षे॑ण । क॒म॒ग्निं चि॑नुते । सा॒वि॒त्र॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः ।
 अ॒मु॒मा॒दि॒त्यं प्र॒त्यक्षे॑ण । क॒म॒ग्निं चि॑नुते॥८७॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्मं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः॥८८॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं
चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती।
तमिति। योऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा
अग्नेर्मिथूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमासन्धसलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे
समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदं
सृजेयमिति। तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा
वदति। तत्कर्मणा करोति। तदेषाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्ने
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो
मनीषेति। उपैनुन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं
वेद। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य
यन्मासमासीत्। ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय
उदतिष्ठन्॥९१॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो

रसः। सौऽपाम्। अ॒न्तर॒तः कूर्मं॑ भू॒तं सर्प॑न्तम्। तम॑ब्रवीत्।
मम॒ वैत्वङ्गा॑सा। सम॑भूत्॥१२॥

नेत्य॑ब्रवीत्। पूर्॒वमे॒वाहमि॑हास॒मिति॑। तत्पुरु॑षस्य पुरु॒षत्वम्।
स स॒हस्र॑शीर्षा पुरु॑षः। स॒हस्रा॑क्षः स॒हस्र॑पात्। भू॒त्वोद॑तिष्ठत्।
तम॑ब्रवीत्। त्वं वै पूर्॒वः सम॑भूः। त्वमि॒दं पूर्॒वः कुरु॑ष्वेति। स
इ॒त आ॒दायाऽऽपः॑॥१३॥

अ॒ञ्जलि॑नां पुर॒स्तादु॒पाद॑धात्। ए॒वाह्ये॒वेति॑। तत॑ आ॒दित्य॑
उद॑तिष्ठत्। सा प्राची॑ दिक्। अथा॑रुणः के॒तुर्दक्षि॑णत
उ॒पाद॑धात्। ए॒वाह्य॒ग्र इति॑। ततो॒ वा अ॒ग्निरु॑द॑तिष्ठत्। सा
दक्षि॑णा दिक्। अथा॑रुणः के॒तुः प॒श्चादु॒पाद॑धात्। ए॒वा हि
वा॒यो इति॑॥१४॥

ततो॑ वा॒युरु॑द॑तिष्ठत्। सा प्र॒तीची॑ दिक्। अथा॑रुणः के॒तुरु॑त्तर॒त
उ॒पाद॑धात्। ए॒वाही॒न्द्रेति॑। ततो॒ वा इन्द्र॑ उद॑तिष्ठत्। सोदी॑ची
दिक्। अथा॑रुणः के॒तुर्मध्यं॑ उ॒पाद॑धात्। ए॒वा हि पू॒षन्नि॑ति।
ततो॒ वै पू॒षोद॑तिष्ठत्। से॒यं दिक्॥१५॥

अथा॑रुणः के॒तुरु॒परि॑ष्ठादु॒पाद॑धात्। ए॒वा हि दे॒वा इति॑।
ततो॑ दे॒वमनु॑ष्याः पि॒तरः॑। ग॒न्धर्वा॑प्सर॒सश्चो॑द॑तिष्ठन्। सोर्ध्वा॑
दिक्। या वि॒प्रुषो॑ वि॒परा॑पतन्। ताभ्योऽसु॑रा रक्षा॑सि
पिशा॑चाश्चोद॑तिष्ठन्। तस्मा॒त्ते परा॑भवन्। वि॒प्रुङ्गो॑ हि ते
सम॑भवन्। तदे॒षाऽभ्य॑नू॒क्ता॥१६॥

आपो ह यद्वृहतीर्गर्भमायन्। दक्षं दधाना जनयन्तीः
स्वयम्भुम्। तत इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अद्ध्यो वा इदं
समभूत्। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्विति। तस्मादिदं
सर्वं शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव
तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्।
तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१७॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः
प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य।
आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमाप्त्वा।
सर्वमवरुद्ध। तदेवानुप्राविशति। य एवं वेद॥१८॥

[२३]

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अपां रूपाणि।
मेघो विद्युत्। स्तनयिर्बुवृष्टिः। तान्येवावरुन्धे। आतपति
वर्षा गृह्णाति। ताः पुरस्तादुपदधाति। एता वै ब्रह्मवर्चस्या
आपः। मुखत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। तस्मान्मुखतो
ब्रह्मवर्चसितरः॥१९॥

कूप्या गृह्णाति। ता दक्षिणत उपदधाति। एता वै
तेजस्विनीरापः। तेज एवास्य दक्षिणतो दधाति।
तस्माद्वक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः। स्थावरा गृह्णाति। ताः
पश्चादुपदधाति। प्रतिष्ठिता वै स्थावराः। पश्चादेव प्रतितिष्ठति।

वहन्तीर्गृह्णाति॥१००॥

ता उत्तरत उपदधाति। ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्वृत्तीरिव
आकूजतीरिव धावन्तीः। ओज एवास्योत्तरतो दधाति।
तस्मादुत्तरोऽर्ध ओजस्वितरः। सम्भार्या गृह्णाति। ता मध्य
उपदधाति। इयं वै सम्भार्याः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति।
पल्वल्या गृह्णाति। ता उपरिष्ठादुपादधाति॥१०१॥

असौ वै पल्वयाः। अमुष्यामेव प्रतितिष्ठति। दिक्षूपदधाति।
दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते।
यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे। तं वा एतमरुणाः केतवो
वातरशना ऋषयोऽचिन्वन्। तस्मादारुणकेतुकः॥१०२॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः।
प्रतिष्ठा५ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसमिति।
शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य
उचैनमेवं वेद॥१०३॥

[२४]

जानुदघ्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपा५ सर्वत्वाय।
पुष्करपर्ण५ रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो वै पुष्करपर्णम्।
सत्य५ रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्।
यावदेवास्ति॥१०४॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे। अथो

स्वर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः। अस्मा-
दस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह संश्चस्करर्द्धिया
इति। वाय्वश्वा रश्मिपतयः। लोकं पृणच्छिद्रं पृण॥१०५॥

यास्तिस्रः परमजाः। इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति। पञ्च-
चितय उपदधाति। पाङ्क्तोऽग्निः। यावानेवाग्निः। तं चिनुते।
लोकं पृणया द्वितीयामुपदधाति। पञ्च पदा वै विराट्। तस्या
वा इयं पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः। दिशः पादः।
पुरोरजाः पादः। विराज्येव प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते।
य उचैनमेवं वेद॥१०६॥

[२५]

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु। अथो
आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। अथ ह स्माहारुणः
स्वायम्भुवः। सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे। नाना
वा एतेषां वीर्याणि। कमग्निं चिनुते॥१०७॥

सत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः।
कमग्निं चिनुते। नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते।
चातुर्होत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। वैश्वसृजमग्निं
चिन्वानः। कमग्निं चिनुते॥१०८॥

उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। इम-

मारुणकेतुकमग्निं चिन्वान इति। वृषा वा अग्निः। वृषाणौ
सङ्स्फालयेत्। हन्येतास्य यज्ञः। तस्मान्नानुषज्यः।
सोत्तरवेदिषु ऋतुषु चिन्वीत। उत्तरवेद्यां ह्यग्निश्चीयते।
प्रजाकामश्चिन्वीत॥१०९॥

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः। प्राजापत्याः प्रजाः। प्रजावान्
भवति। य एवं वेद। पशुकामश्चिन्वीत। संज्ञानं वा एतत्
पशूनाम्। यदापः। पशूनामेव संज्ञानेऽग्निं चिनुते। पशुमान्
भवति। य एवं वेद॥११०॥

वृष्टिकामश्चिन्वीत। आपो वै वृष्टिः। पर्जन्यो वर्षणको भवति।
य एवं वेद। आमयावी चिन्वीत। आपो वै भेषजम्।
भेषजमेवास्मै करोति। सर्वमायुरेति। अभिचरंश्चिन्वीत।
वज्रो वा आपः॥१११॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो
यशस्कामः। ब्रह्मवर्चसकामः स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा
वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्वृतम्।
वर्षति न धावेत्॥११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषं
कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनः स्नायात्। गुह्यो वा
एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनन्तिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं
वाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्रीयात्।
नोदकस्याघातुंकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुंका आपः।

य ए॒तम॒ग्निं चि॑नुते। य उ॑चैनमे॒वं वेद॑॥११३॥

[२६]

इ॒मानु॑कं भु॒वना सी॑षधेम। इन्द्र॑श्च वि॒श्वे च दे॒वाः। य॒ज्ञं च॑ नस्त॒न्वं च॑ प्र॒जां च॑। आ॒दि॒त्यैरिन्द्रः॑ सह सी॑षधातु।
आ॒दि॒त्यैरिन्द्रः॑ सग॑णो म॒रुद्भिः। अ॒स्माकं॑ भू॒त्ववि॒ता त॒नूना॑म्। आ॒प्लव॑स्व प्र॒प्लव॑स्व। आ॒ण्डीभ॑वज॒ मा मु॒हुः।
सु॒खादी॑न्दुःखनि॒धना॑म्। प्र॒तिमु॑श्चस्व॒ स्वां पु॒रम्॥११४॥

मरी॑चयः स्वाय॒म्भुवाः। ये श॑री॒राण्य॑कल्पयन्। ते ते॑ दे॒हं क॑ल्पयन्तु। मा च॑ ते ख्या॒स्म ती॑रिषत्। उत्तिष्ठ॑त॒ मा स्व॑प्त।
अ॒ग्निमि॑च्छ॒ध्वं भा॑र॒ताः। राज्ञः॑ सोम॑स्य तृ॒प्तासः॑। सूर्ये॑ण स॒युजो॑षसः। युवा॑ सु॒वासाः॑। अ॒ष्टाच॑क्रा नव॑द्वारा॥११५॥

दे॒वानां॑ पू॒रयो॑ध्या। तस्या॑ हिर॒ण्मयः॑ को॒शः। स्व॒र्गो लो॒को ज्यो॑तिषाऽऽवृ॑तः। यो वै तां॑ ब्रह्म॑णो वे॒द। अ॒मृते॑नाऽऽवृ॑तां पु॒रीम्।
तस्मै॑ ब्रह्म॑ च॒ ब्रह्मा॒ च। आ॒युः की॑र्तिं प्र॒जां द॑दुः। वि॒भ्राज॑माना॒ हरि॑णीम्। य॒शसा॑ सम्प॒रीवृ॑ताम्। पु॒रं हिर॑ण्मयीं ब्र॒ह्मा॥११६॥

वि॒वेशा॑ऽपराजि॑ता। परा॒डे॒त्यज्या॑मयी। परा॒डे॒त्यना॑शकी। इ॒ह चा॑मु॒त्र चान्वे॑ति। वि॒द्वान्दे॑वासुरा॒नुभ॑यान्। यत्कु॑मा॒री म॒न्द्रय॑ते। यद्यो॒षिद्य॑त्पति॒व्रता॑। अरि॑ष्टं यत्किं च॑ क्रि॒यते॑।
अ॒ग्निस्त॑दनु॒वेध॑ति। अ॒शृता॑सः शृ॒तास॑श्च॥११७॥

यज्वानो॒ येऽप्ययज्वनः॑। स्वर्यन्तो॒ नापेक्षन्ते॑। इन्द्रम॒ग्निं च॑ ये
विदुः। सिक॑ता इव संयन्ति। र॒श्मिभिः॑ समुदीरिताः। अ॒स्मा-
ल्लो॒कादमुष्मा॑च्च। ऋषिभि॑रदात्पृश्निभिः। अपेत॑ वीत॒ वि च॑
सर्प॑तातः। येऽत्र॒ स्थ पु॑राणा ये च॒ नूत॑नाः। अहो॑भिर्द्वि॒रक्तु-
भिर्व्य॑क्तम्॥११८॥

य॒मो द॑दात्वव॒सानम॑स्मै। नृ मु॑णन्तु नृपा॒त्वर्यः॑। अ॒कृष्टा ये
च॒ कृष्ट॑जाः। कु॒मारी॑षु क॒नीनी॑षु। जा॒रिणी॑षु च॒ ये हि॑ताः।
रेतः॑ पीता॒ आण्ड॑पीताः। अङ्गारे॑षु च॒ ये हु॑ताः। उ॒भया॑न्
पुत्र॑पौत्र॒कान्। युवे॑ऽहं य॒मराज॑गान्। श॒तमि॑त्रु श॒रदः॑॥११९॥

अदो॒ यद्व॒ह्म विल॑बम्। पि॒तृणां॑ च॒ यम॑स्य॒ च।
वरु॑णस्याश्विनो॒रग्रेः॑। म॒रुता॑ च विहाय॑साम्। का॒मप्र॑यवणं मे
अस्तु। स ह्ये॒वास्मि॑ स॒नात॑नः। इति॑ नाको ब्र॒ह्मिश्र॑वो॒ रायो॑
धनम्। पु॒त्राना॑पो॒ देवी॑रि॒हाऽऽहि॑त॥१२०॥

[२७]

विशी॑र्ष्णीं गृध्र॑शीर्ष्णीं च। अपेतो॑ निर्ऋ॒तिः ह॑थः। परि॑बाधः
श्वेत॑कुक्षम्। नि॒जङ्घ॑ः शब॒लोद॑रम्। स॒ तान् वा॑च्याय॑या स॒ह।
अग्रे॒ नाश॑य स॒न्दशः॑। ई॒र्ष्यासू॑ये बु॒भुक्षा॑म्। म॒न्युं कृ॑त्यां च॒
दीधि॑रे। रथे॑न किं॒शुका॑वता। अग्रे॒ नाश॑य स॒न्दशः॑॥१२१॥

[२८]

प॒र्जन्या॑य॒ प्रगा॑यत। दि॒वस्पु॑त्राय॒ मी॒ढुषे॑। स नो॑

यवसमिच्छतु। इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे। हृदो
अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे।
सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां
कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः पुरुषीणाम्॥१२२॥

[२९]

पुनर्माँमैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु
मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्।
यदोषधीरप्यसंरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वाय
वर्चसे। यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन्म आजायते पुनः। तेन
माममृतं कुरु। तेन सुप्रजसं कुरु॥१२३॥

[३०]

अद्ध्यस्तिरोऽधाऽजायत। तव वैश्रवणः संदा। तिरोऽधेहि
सपत्नान्नः। ये अपोऽश्रन्ति केचन। त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः।
रथं सहस्रवन्धुरम्। पुरुश्चक्रं सहस्राश्वम्। आस्थायायाहि
नो बलिम्। यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति। धनं गावो हस्ति
हिरण्यमश्वान्॥१२४॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य। श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं
विराजम्। सुदरुशने च क्रौञ्चे च। मैनागे च महागिरौ।
शतद्वाट्टारगमन्ता। संहार्यं नगरं तव। इति मन्त्राः।
कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिं हरेत्। हिरण्यनाभये

वितुदये॑ कौबेरायाय॑ बलिः॥१२५॥

सर्वभूताधिपतये नम इति। अथ बलिः५ हृत्वोपंतिष्ठेत्।
क्षत्रं॑ क्षत्रं॑ वैश्रवणः॑। ब्राह्मणा॑ वयुः॑ स्मः। नमस्ते
अस्तु मा मां हि५सीः। अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति। अथ
तमग्निमादधीत्। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत्। तिरोऽधा॑ भूः।
तिरोऽधा॑ भुवः॑॥१२६॥

तिरोऽधाः॑ स्वः। तिरोऽधा॑ भूर्भुवः॑ स्वः। सर्वेषां
लोकानामाधिपत्ये॑ सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत्।
यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत्। तिरोऽधा॑ भूः स्वाहा॑। तिरोऽधा॑
भुवः॑ स्वाहा॑। तिरोऽधाः॑ स्वः स्वाहा॑। तिरोऽधा॑ भूर्भुवः॑ स्वः
स्वाहा॑। यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीरहुता भवेयुः॥१२७॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नहः काले प्रयुञ्जीत्। परः॑
सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः॑
सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्थाः॑
न सिद्ध्यन्ते। यस्ते विघातु॑को भ्राता। ममान्तरहृदये
श्रितः॥१२८॥

तस्मा॑ इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मे॑ऽर्था॒न्मा विव॑धीत्। मयि॑
स्वाहा॑। राजा॒धिरा॒जाय॑ प्रसह्यसाहिने॑। नमो॑ वयं वैश्रव॑णाय
कुर्महे। स मे॑ कामा॒न्काम॑कामा॒य॑ मह्यम्। का॒मेश्व॑रो
वैश्रव॑णो ददातु। कुबे॒राय॑ वैश्रव॑णाय॑। म॒हारा॒जाय॑ नमः।
केतवो॑ अरु॑णासश्च। ऋष॒यो वात॑रश॒नाः। प्र॒तिष्ठा॑ ५ श॒तधा॑

हि। सु॒माहि॑तासो सहस्र॒धाय॑सम्। शि॒वा नः॑ शन्त॑मा भवन्तु।
दि॒व्या आप॑ ओष॒धयः॑। सु॒मृडी॒का सर॑स्वति। मा ते॒ व्योम॑
स॒न्दृशि॑॥१२९॥

[३१]

संव॑त्सरमेतद्व्र॒तं चरेत्। द्वौ वा मा॒सौ। नियमः
स॑मासेन। तस्मिन्नि॒यम॑विशेषाः। त्रिष॑वणमु॒दको॑पस्पर्शी।
चतु॑र्थकालपा॒नभ॑क्तः स्यात्। अ॒हर॒हर्वा भैक्ष॑मश्री॒यात्।
औदु॑म्बरीभिः समि॒द्धिर॑ग्निं परि॒चरेत्। पुन॑र्मामै॒त्त्विन्द्रि॑यमि-
त्येते॒नानु॑वाकेन। उद्ध॑तपरि॒पूता॑भिर॒द्भिः कार्यं॑ कुर्वीत॥१३०॥

अ॑सञ्च॒यवान्। अ॒ग्नये॑ वा॒यवे॑ सू॒र्याय॑। ब्र॒ह्मणे॑ प्र॒जाप॑तये।
चन्द्र॑मसे नक्ष॒त्रेभ्यः॑। ऋ॒तुभ्यः॑ सं॒वत्स॑राय। वरु॒णायारु॑णायेति
व्र॑तहो॒माः। प्र॒वर्ग्य॑व॒दादेशः॑। अरु॒णाः का॑ण्ड॒ऋषयः॑। अ॒रण्ये-
ऽधी॑यी॒रन्। भ॒द्रं कर्णे॑भिरिति द्वे ज॒पित्वा॥१३१॥

महा॑नाम्नीभिरु॒दक॑ सं॒ऽस्पर्श॑। तमाचा॑र्यो द॒द्यात्। शि॒वा
नः शन्त॑मेत्योषधी॑राल॒भते। सु॒मृडी॒कैति॑ भूमिम्। ए॒वम॑पव॒र्गे।
धे॑नु॒र्दक्षि॑णा। क॑सं वा॒सञ्च॑ क्षौमम्। अ॒न्यद्वा शु॑क्लम्।
य॑थाश॒क्ति वा। ए॒व॒ऽस्वाध्या॑यध॒र्मेण॑। अ॒रण्येऽधी॑यी॒त।
तप॑स्वी पु॒ण्यो भ॑वति तप॑स्वी पु॒ण्यो भ॑वति॥१३२॥

[३२]

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृ॒णुयाम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॒त्राः।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः।
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
 स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥